

Nätverket Svenska Kulturlandskap

Betesdrift

Temadag i Roslagen i Uppland – 11 oktober 2017

Minnesanteckningar

Roslagen

Inlandsisens nötning av den kalkrika berggrunden ute i Gävlebukten har gjort att nordöstra Uppland täcks av kalkrika leror, trots berggrunden av granit. Det skapar förutsättningar för hasselrika skogar och betesmarker med en örtrik flora, och ett rikt insektsliv. Även marksvamparna bjuder på en rik mångfald. De gamla fodermarkerna ligger insprängda mellan klippor och bergknallar i en småskalig mosaik. I förindustriell tid brukades de öppna markerna i landskapet som åker, omväxlande med äng, i tvåsädesbruk. Övrig mark, som idag huvudsakligen täcks av skog, nyttjades som utmark, med plockhuggning, bete, lövtäkt, nyttjande för virke m.m. Ytterligare hö togs på öppna partier här och var. Efter skiftesreformerna övergick åkrarna och ängsmarkerna i växtföljd med vallodling. Idag nyttjas de till vall och bete.

Om betesdrift

Hur kan man som brukare/förvaltare hantera en fungerande betesdrift och samtidigt på bästa sätt gynna de värden och mål man vill sträva mot? Det handlar då inte bara om biologisk mångfald utan även om kulturmiljövärden och -landskap och förstås själva animalieproduktionen. Andra viktiga värden är friluftsliv & besöksnäring, mat-profilering m.m. Det finns ett antal verktyg man har att arbeta med: sådant som fäll-indelning, djurslag och -raser, påsläpp-tidpunkter, djurhälsa, behov av betesputsning, refugier, m.m.

Det finns förstås inga generella lösningar som fungerar lika bra överallt. Förutsättningarna varierar både vad gäller naturförhållanden, kulturtraditioner, brukare idag och mycket annat.

ett system av gamla åkermarker som nu betas

små hassellundar insprängda mellan barrskog och gräsmark

Läs mer om betesdrift på [nätverkets webbplats](#).

en och annan gammal ask som lyckas hänga kvar har mycket att berätta om tidigare brukande

Tvärnö Mellangården

Mellangården på Tvärnö i norra Roslagen drivs av Anders Johansson och Eva Medin Johansson, med hjälp av nöt och får. De har även försäljning av lokala produkter, samt Bo på lantgård verksamhet och aktiviteter som fiske, båttransporter med mera. Större delar av deras marker ingår i Östra Tvärnö naturreservat. Här finns öppna artrika hagar, ekhagar, hassellundar, betad kalkbarrskog, strandängar och kärr. Det är ett småbrutet och vackert skärgårdslandskap. Läs mer om naturreservatet [Östra Tvärnö](#), och på [Mellangårdens webbsida](#).

Området har betats sedan järnåldern men vuxit igen under senare delen av 1900-talet. De senaste 10 åren har större restaureringar gjorts för att återskapa beteslandskapet.

f.d. barrskog, nu restaurerad betesmark

Boda

Boda by är typisk för landskapet i norra Roslagen, med en småskalig mosaik av åkrar, betesbackar, skog och våtmarker. I området finns två sköldbaggar som lever på krissla och mnemosynefjäril som lever på nunneört. Båda kategorierna av arter är svårskötta eftersom de varken tål långvarig igenväxning eller hård hävd. Upplandsstiftelsen har i samarbete med Centrum för Biologisk Mångfald gjort historisk-ekologiska analyser av krisslabaggarna och mnemosynefjärilen, för att dels komma på vilken historisk hävd som kan förklara att de finns i området, dels hitta sätt att efterlikna den hävden i dagens skötsel. Lösningen har blivit reglering av betestidpunkten, vilken i sin tur krävt samordning med bete av andra marker. Dessutom har särskilda hänsyn tagits vid restaurering av betesmarkerna. Både betestidpunkten och den anpassade restaureringen har krävt kommunikation med landsbygdsenheten, för att inte skapa problem med miljöersättningar. Därtill har behövts särskild uppföljning av betet för att se till att det har lämplig intensitet.

resultatet av sent betespåsläpp...

...lämnar en del förna kvar på våren...

Några slutsatser

I ett förindustriellt jordbruk fanns hela tiden olika ytor som sköttes med sent betespåsläpp, eftersom de låg i samma fälla som åker eller äng. Det gynnar tidigblommande växter, och även andra känsliga örter som t.ex.

kattfot, krissla, jungfrulin och solvända. Idag har vi inte ett sådant jordbrukssystem i drift, men vi kan kompensera för förlusten av just dessa miljöer genom sent betespåsläpp. Resultaten kommer i form av att de här örterna ökar igen, vilket förstås också gynnar de insekter vars larver är knutna till dem, och även insekter som söker nektar. Just nektarsökande insekter som dagfjärilar, bin, humlor, blomflugor m.m. har fått se sina miljöer försvinna nästan överallt under 1900-talets omvandling av landskapet.

Maria Hofflin och Tommy Lennartsson vid Upplandsstiftelsen håller i utvecklingsarbetet

En erfarenhet från området är att det här bäst görs med häst eller nöt. Får lämpar sig sämre eftersom de ratar grövre gräs. Ett sent betespåsläpp medför en större mängd förvuxet gräs, och för att inte fjolårsförna ska hopa sig behöver man hålla markerna under uppsikt och vid tillfälle röja eller betesputsas. Man kan även uppnå liknande effekter med lågt betestryck. En möjlighet är också att släppa djur en kort period ganska tidigt om våren. Det visar sig att de många gånger börjar med att äta gamla löv m.m. innan de övergår till det spirande gräset.

En förutsättning för att lyckas med alltsammans är förstås stängsel. Många gånger behöver man dela in i olika fallor. Ibland kan elstängsel vara en behändig lösning. I vissa trakter är kraftfulla elstängsel nödvändiga för att stänga ute vildsvin, som annars kan stöka till det hela rejält.

... och skapar livsrum för en liten figur som mnemosynefjäril